

УДК 33.01

JEL Classification: O32, D81, L26

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.02>

Лепський Р. С.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

КОМЕРЦІЙНІ РИЗИКИ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Інноваційна діяльність підприємств є фундаментальним драйвером їхнього довгострокового розвитку, забезпечуючи стійку конкурентоспроможність, ефективну адаптацію до глобалізаційних викликів та формування унікальних переваг на ринку. Однак реалізація інноваційних проектів нерозривно пов'язана з високим рівнем невизначеності, що зумовлює виникнення специфічних комерційних ризиків. Їхнє своєчасне виявлення, класифікація та оцінка стають необхідною передумовою ефективного управління та досягнення запланованих результатів.

Під економічним ризиком в економіці зазвичай розуміють імовірність (загрозу) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання очікуваних доходів або виникнення додаткових витрат внаслідок певної діяльності. Це поняття охоплює всі сфери бізнесу, від виробництва до фінансового посередництва. Коли йдеться про інноваційну діяльність, ризик набуває специфічних рис. Зокрема, В.Г. Мединський визначає інноваційний ризик як ймовірність збитків або отримання результату, що відрізняється від очікуваного, при вкладенні коштів у виробництво нових продуктів, які можуть не знайти очікуваного попиту на ринку. Деякі науковці розглядають ризик як діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності, в ході якої можна кількісно оцінити ймовірність успіху чи невдачі.

Важливою концептуальною відмінністю, що підвищує цінність аналізу, є розмежування широкого поняття "інноваційний ризик" та його конкретного прояву – "комерційного ризику". Інноваційний ризик є багатовимірним явищем, що охоплює можливість технічних збоїв, кадрових проблем, юридичних колізій та інших факторів, які можуть призвести до відхилення від поставлених цілей. Комерційний ризик, з іншого боку, є

прямим фінансовим наслідком інноваційної діяльності. Він проявляється як можливість фінансових втрат, коли інноваційний продукт або послуга не знаходить попиту на ринку або не досягає запланованих обсягів реалізації. Згідно з деякими підходами, комерційний ризик є лише частиною ширшого інноваційного ризику, який також включає фінансовий (валютний, кредитний, ринковий) та діловий ризики. Такий підхід дозволяє зосередитися саме на ринковому вимірі інноваційних невдач, але в контексті їхнього місця в загальній системі інноваційного ризик-менеджменту.

Комерційні ризики інноваційної діяльності розглядаються як багатовимірне явище, що охоплює різні сфери функціонування підприємства. Їх можна класифікувати за кількома ознаками. Передусім, за етапами інноваційного циклу виділяють ризики, що виникають на стадії науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, коли існує ймовірність невідповідності отриманих результатів початковим очікуванням чи перевищення витрат на дослідження. Наступним етапом є впровадження, де основними ризиками виступають технологічні невдачі, затримки у виробництві або обмеженість необхідних ресурсів. Завершальна стадія – комерціалізація – супроводжується загрозою недостатнього попиту, неефективності маркетингової стратегії чи швидкого копіювання інновацій конкурентами.

За характером прояву комерційні ризики поділяють на кілька груп. Фінансові ризики пов'язані з дефіцитом інвестиційних ресурсів, зростанням вартості кредитів чи низькою рентабельністю інноваційних проектів. Ринкові ризики відображають невизначеність попиту, динамічні зміни у потребах споживачів та загострення конкурентної боротьби. Значне місце посідають технологічні ризики, зумовлені швидким старінням обладнання, технічними збоями або залежністю підприємства від зовнішніх постачальників технологій. Управлінські ризики виникають у разі недостатньої кваліфікації персоналу, помилок у прийнятті рішень чи неефективного управління інноваційними проектами. Додатково слід виокремити правові ризики, пов'язані з патентними спорами, відсутністю належного захисту інтелектуальної власності чи змінами регуляторних вимог.

З точки зору джерел виникнення доцільно розрізняти внутрішні та зовнішні ризики. До внутрішніх належать ті, що обумовлені організаційною структурою підприємства, недосконалістю бізнес-моделі чи нестачею компетенцій. Зовнішні ж ризики мають об'єктивний характер і пов'язані з макроекономічною нестабільністю, валютними коливаннями, змінами законодавства та посиленням міжнародної конкуренції.

Переваги запропонованої класифікації полягають у її системності, універсальності та здатності інтегрувати різні виміри ризиків. Вона деталізує існуючі підходи, дозволяє врахувати специфіку інноваційної діяльності та забезпечує основу для подальших методів оцінки. Недоліками є відносна умовність меж між групами, відсутність урахування динаміки життєвого циклу інновацій та недостатня увага до сучасних викликів (кібербезпека, цифрові ризики). Однак саме поєднання класичних і нових аспектів робить таку класифікацію доцільною як відправну точку для досліджень і практики.

Методологія оцінки комерційних ризиків у сфері інноваційної діяльності включає як кількісні, так і якісні підходи. Якісні методи (експертні оцінки, сценарний аналіз, SWOT- та PEST-аналіз) дозволяють сформулювати загальне уявлення про ризикове поле та окреслити найбільш критичні чинники. Кількісні методи (статистичне моделювання, методи оцінки ймовірностей, аналіз очікуваної вартості ризику, варіаційні моделі) забезпечують можливість кількісного вимірювання ймовірності реалізації ризикових подій та потенційного обсягу збитків. Важливим інструментом є побудова ризик-матриць, які поєднують оцінку ймовірності та рівня впливу на фінансові результати підприємства.

Зростаюче значення має використання сучасних цифрових інструментів – систем big data, бізнес-аналітики та машинного навчання – для прогнозування ризиків, виявлення слабких сигналів і формування моделей прийняття управлінських рішень. Це дозволяє підвищити точність прогнозів та скоротити часові витрати на обробку великих обсягів інформації.

Крім класичних комерційних ризиків, інноваційна діяльність сьогодні стикається з новими, складними викликами, зумовленими цифровою трансформацією. До них належать:

- Цифрові та кіберризики: поширення хмарних сервісів та інших цифрових технологій створює нові вразливості для витоку конфіденційної інформації та крадіжки інтелектуальної власності.

- Виклики, пов'язані з квантовими обчисленнями: квантові комп'ютери потенційно можуть зламувати існуючі криптографічні алгоритми, що створює загрозу для всіх сучасних систем шифрування. Це вимагає від інноваційних компаній переходу на пост-квантову криптографію.

- Ризики гібридної роботи: гібридні моделі роботи, які дедалі частіше впроваджуються в інноваційних компаніях, збільшують ризики, пов'язані з використанням незахищених пристроїв та мереж, що створює додаткові точки вразливості для кібератак.

Ці виклики взаємопов'язані. Впровадження інноваційних підходів до організації праці, як-от гібридна модель, створює нові операційні ризики.

Розповсюдження дистанційної роботи підвищує вразливість до кібератак, а ці атаки, своєю чергою, можуть бути спрямовані на крадіжку інтелектуальної власності – ключового активу інноваційної компанії. Це демонструє, що управління ризиками сьогодні вимагає комплексного підходу, який враховує каскадні зв'язки між організаційними, технологічними та правовими аспектами.

Запропонована класифікація у поєднанні з різними методами оцінки створює можливість формування комплексної системи управління комерційними ризиками інноваційної діяльності підприємств. Вона дозволяє адаптувати інструментарій оцінки до конкретних етапів життєвого циклу інноваційних проектів, забезпечує підґрунтя для підвищення ефективності інвестиційних рішень та зниження ймовірності фінансових втрат.

Комерційні ризики у сфері інноваційної діяльності мають багатовимірний характер і потребують системної класифікації й оцінки. Запропонований підхід дає змогу деталізувати їх, враховуючи фінансові, ринкові, технологічні, організаційні та правові чинники. Попри умовність меж між окремими групами ризиків, класифікація є ефективним інструментом для побудови практичної системи ризик-менеджменту. Її поєднання з сучасними методами оцінки формує основу для створення адаптивних механізмів управління, здатних враховувати швидкі зміни бізнес-середовища.

Подальші дослідження доцільно зосередити на інтеграції цифрових інструментів у процеси оцінки ризиків, а також на розробці динамічних моделей класифікації, які автоматично адаптуватимуться до нових умов. Перспективним напрямком є також аналіз впливу новітніх технологій (квантові обчислення, блокчейн, штучний інтелект) на ризиковий профіль підприємств та формування відповідних стратегій захисту, зокрема у сфері кібербезпеки та інтелектуальної власності. Це дозволить підвищити стійкість інноваційних бізнес-моделей та забезпечити їхню довгострокову конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. Бланк І. О. Управління фінансовими ризиками. – Київ: Ніка-Центр, 2019. – 448 с.
2. Кізім М. О., Погорелов Ю. С. Інноваційний розвиток економіки: управління ризиками. – Харків: ІНЖЕК, 2020. – 372 с.
3. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: сутність, типи, ризики. – Київ: КНЕУ, 2018. – 312 с.
4. Knight F. H. Risk, Uncertainty and Profit. – Boston: Houghton Mifflin, 1921. – 381 p.
5. OECD. Innovation Strategy 2030: Building Resilient Economies. – Paris: OECD Publishing, 2019. – 215 p.
6. Drucker P. Innovation and Entrepreneurship. – New York: Harper Business, 2006. – 277 p.